

Путівник по виставці «Викрадені. Викорінені»

Запрошуємо ознайомитися з путівником по виставці «Uprooted. Викорінені». Тут ви знайдете інформацію, яка допоможе провести екскурсію виставкою або ознайомитися з нею самостійно. Цей путівник дозволить вам не сканувати кожен QR-код окремо. У путівнику представлено всю необхідну інформацію.

СТЕНД 2 «НАЙБІЛЬША ВІЙНА В ІСТОРІЇ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Біля ілюстрації № 1 (мапа) розміщено QR-код, за яким можна перейти на статтю «Друга світова війна та її перебіг»:

Друга світова війна (1939–1945) — найбільший збройний конфлікт в історії людства. Антигітлерівська коаліція (США, Велика Британія, Радянський Союз та їхні союзники) виступили проти держав Осі (Німеччина, Італія, Японія та їхніх союзників). Примітка: До 1941 року Сполучені Штати залишалися нейтральними, а Радянський Союз був союзником Німеччини. Головною причиною війни було прагнення країн Осі до політичного й економічного панування у світі.

1939–1941 — держави Осі захоплюють майже всю Європу та багато територій в Азії та Океанії.

1941 р. — напад Німеччини на Радянський Союз і напад Японії на США.

1943–1945 — війська Антигітлерівської коаліції витісняють держави Осі з окупованих територій.

Влітку 1945 року Німеччина і Японія капітулюють.

У результаті війни контроль над країнами Східної Європи та частиною Німеччини отримує Радянський Союз. Такий поділ триває до 1989 року.

У ході війни та внаслідок злочинної окупаційної політики у світі загинуло щонайменше 60 мільйонів людей.

Країни з найбільшим відсотком втрат населення в часи Другої світової війни:

1. Польща — 17,10% населення
2. СРСР — 13,80% населення
3. Югославія — 10,80% населення
4. Третій Рейх — 10,40% населення
5. Греція — 7% населення

2. Розглядаючи карту військово-політичної ситуації в Європі в середині 1941 року, слід звернути увагу на те, що зображено на мапі:
 - які країни вступили в союз із Третім Рейхом;
 - які країни були окуповані німцями та їхніми союзниками (або територію яких було включено до Третього Рейху);
 - які країни були підпорядковані радянській владі або втратили частину своєї території на користь СРСР.

СТЕНД 3 «ІСТОРІЯ МАРІЙКИ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Це перший стенд (не враховуючи титульного), на якому є персонаж, який виділяється з-поміж інших одягом яскравого кольору (у цьому випадку жовтим).
Такий прийом свідомо повторюватиметься на наступних стендах. Це допомагає глядачеві знайти цього ж персонажа на наступних ілюстраціях стенду (а іноді — і на наступних стендах), підкреслюючи, що ми стежимо за історією того самого персонажа.
2. Марійка, а також Сашко, який з'явиться на наступному стенді — вигадані персонажі. Разом з тим, події, представлені на цьому і кількох наступних стендах у багатьох деталях повторюють історії реальних людей — так званих викрадених дітей.
Образ Марійки створено на основі історій Алодії Віташек і Барбари Пацьоркевич — польських дівчаток, депортованих до Німеччини з метою онімечення.
3. Під час екскурсії глядачі можуть звернути увагу, що в Марійки волосся темного кольору. Расистська псевдонаука, створена нацистами, наводила численні характеристики, притаманні людям так званої арійської раси. Хоча зазвичай гадають, що арійцями вважали тільки людей зі світлим волоссям і блакитними очима, насправді це питання значно складніше: навіть людина з темним волоссям, за умови дотримання більшості інших вимог, могла вважатися «хорошою кров'ю».
4. Біла ілюстрації № 5 є QR-код, що перепроводжує на статтю «**Расова ідеологія німецьких нацистів**»:

Расистські переконання нацистів:

- Люди поділяються на «раси», одні з яких кращі, а інші гірші.
Представники різних рас відрізняються за зовнішнім виглядом, розумовими та іншими здібностями.
- Між расами йде боротьба за життя. Щоб вижити, певна раса повинна отримати перевагу над іншими.
- Німеччина належить до найкращої раси — арійської.
- Поляки, українці, росіяни та інші слов'яни — це представники низькоякісних рас. Це «недолюди», яких слід зробити рабами панівної німецької раси. Території, де вони проживають, мають стати життєвим простором для німців.
- Євреї та роми — це ще гірші раси, які, до того ж, становлять небезпеку. Їх усіх потрібно вбити.
- Німці повинні дбати про чистоту своєї раси. Їм не слід змішувати хорошу кров з кров'ю нижчих рас, щоб не виродитися.

СТЕНД 4 «РОЗПОВІДЬ САШКА»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Сашко (як і Марійка) — вигаданий персонаж. Його історію створено на основі біографії Германа Людеркінга.
2. Зміст ілюстрацій 1-4 суперечить текстам, розміщеним поруч із малюнками. Це підкреслює брехню, у якій виховувався Сашко. Ця брехня лягла важким тягарем на все його життя (детальніше — на стенді 8).
3. На ілюстрації 3 є QR-код, який відпроваджує нас на довідкову інформацію **«Система викрадення дітей в країнах, окупованих гітлерівською Німеччиною»:**

- Відбирання дітей із сімей. Це торкнулося, серед іншого, дітей зі змішаних сімей, у яких тільки батько або тільки мати були німецького походження, а також дітей із закладів опіки, або таких, що виховувалися батьками-одинаками або бабусями й дідусями, окрім цього, «дітей бандитів», тобто людей, які воювали проти окупантів.
- Відбір дітей, які мали бажані «расові ознаки» (будова тіла, форма черепа, колір волосся та очей) і психологічні особливості (слухняність, готовність до підпорядкування).
- Створення нової ідентичності. Сліди родинної історії стиралися, а на її місці створювалася нова, неправдива, в якій підкреслювалося нібито німецьке походження. Дітям давали німецькі імена та прізвища.
- Розміщення в центрах опіки з метою повного онімечення.
- Наймолодші діти (до 8 років): передавання на усиновлення.
- Діти старшого віку та підлітки (8-16 років): розміщення у виховному центрі Bund Deutscher Mädel / тренувальному таборі Гітлерюгенд.

4. **Додаткове завдання:** запропонуйте групі самостійно знайти інформацію про Германа Людеркінга.

СТЕНД 5 «ЧОМУ ВОНИ ЗРОБИЛИ ЦЕ З НАМИ?»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Твердження, наведені на ілюстрації № 1, є цитатами з промов і творів Генріха Гімлера — одного з лідерів Третього рейху, головного ідеолога та реалізатора расової політики, зокрема, викрадення та онімечення дітей.
2. Біля ілюстрації № 2 є QR-код «Що таке хороша кров?»:

Нацисти були расистами. Вони вважали, що німці є представниками раси, кращої за інші. З особливою зневагою вони ставилися до євреїв, ромів і слов'ян, яких вважали недолюдьми. Однак вони були переконані, що в жилах деяких представників «нижчої» раси тече «хороша кров», успадкована від німецьких предків. Нацистські експерти, спираючись на псевдонаукові теорії, склали список із 21 ознаки, за якою вони визначали расу людини. За їх допомогою ставили діагноз: «хороша» чи «погана» кров тече в жилах людини. Нечисленні представники підкорених народів із такими ознаками могли стати частиною німецької національної спільноти. Усіх решту слід було знищити, виселити, або зробити рабами німецьких панів.

3. На ілюстрації № 2 зображено сцену, яка могла відбуватися в одному з транзитних центрів, куди відправляли дітей в процесі онімечення. Там за дітьми вели нагляд, перевіряли, чи придатні вони для онімечення, і змушували вчити німецьку; суворо карали за розмови рідною мовою та будь-який непослух.

СТЕНД 6. «НАС БУЛО ДЕСЯТКИ ТИСЯЧ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Однією з головних проблем, з якою ми стикаємося, обговорюючи тему викрадення дітей нацистами, є масштаби цього явища. Через відсутність нових, детальних історичних досліджень, а також через знищення нацистами документації, можна лише припускати, що кількість дітей, яких німці депортували з метою онімечення з країн Центральної та Східної Європи, сягала 250 тисяч. Однак до цього числа не входять діти та неповнолітні, які прибули до Німеччини як примусові робітники або народилися в Німеччині як спільні діти примусових працівниць і німців (вони виховувалися як німецькі діти — звісно, якщо залишалися живими).

Найбільша група дітей прибула з Польщі. Після закінчення Другої світової війни влада цієї країни заявляла, що їх було близько 200 тисяч. Цю цифру ще не було підтверджено. Згідно з останніми висновками німецьких істориків, підтвердити можна «лише» 20 тисяч дітей. Це суперечить цифрам польських дослідників, які говорять про 50-200 тисяч.

На ілюстрації № 2 ми посилаємось на цифри, які зазвичай наводяться в літературі. У випадку з Польщею ми не робимо остаточних висновків — залишаємо це питання для подальших досліджень істориків. Тому ми вказуємо досить широкий діапазон — «від 20 000 до 200 000» дітей.

2. Біля ілюстрації № 1 є QR-код, за ким можна перейти на статтю «Що таке Лебенсборн?»:

Lebensborn e.V. (нім. «джерело життя») — товариство, засноване 1935 року і кероване нацистською організацією СС. Його метою було зміцнення «арійської раси» шляхом збільшення народжуваності расово чистих дітей. З цією метою «Лебенсборн» здійснював низку заходів. Одним із них було викрадення дітей в окупованих країнах та їх онімечення, що здійснювалося з 1942 року. Лебенсборн розробив цілу систему відбирання дітей із сімей, селекції дітей, які вважалися расово цінними, позбавлення їх ідентичності, стирання слідів походження та онімечення. Останнім етапом цього процесу було розміщення дітей у виховних центрах або віддання їх на усиновлення. На роль прийомних батьків часто обирали активних нацистів — це гарантувало, що діти будуть виховані «хорошими», вірними Гітлеру.

СТЕНД 7 «ДЕЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ...»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

На ілюстраціях № 1-3 представлено ретравматизацію дітей, які були адаптовані до життя в німецьких сім'ях, а потім були повернені на батьківщину.

Це привід запросити групу до обговорення етичного виміру післявоєнного повернення так званих викрадених дітей.

ДОШКА 8 «...ІНШІ ЗАЛИШИЛИСЯ»

Додаткове завдання: запропонуйте групі порівняти дві історії на стендах 7 і 8 та розглянути їх правове та моральне підґрунтя. Підкресліть, що обидві історії ґрунтуються на реальних подіях.

СТЕНД 9 «ЗЛОЧИН БЕЗ ПОКАРАННЯ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Біля ілюстрації № 1 розміщено QR-код, який переадресовує нас на статтю **«Безкарність злочинців»**:

Діяльність «Лебенсборн» розглядалася на восьмому Нюрнберзькому процесі під керівництвом суддів зі США (1947–1948). Серед свідків, які давали покази, були також «викрадені» діти. Однак суд визнав «Лебенсборн» «закладом опіки» і не засудив винних у викраденні дітей. У 1950 році Німецький трибунал з денацифікації заявив, що діяльність «Лебенсборн» була злочинною, але цей висновок не призвів до подальших судових процесів проти його членів. Багаторічного керівника «Лебенсборн» Макса Зольмана після війни засудили лише до 2 років і 8 місяців ув'язнення. Вирок було винесено за перебування у складі СС, а не за діяльність у «Лебенсборн». Після виходу з тюрми він працював, серед іншого, директором однієї з мюнхенських компаній. Помер 1978 року.

2. Тут зазначається, що згадана вище Конвенція ООН 1948 року (ілюстрація № 4) досі діє. Це буде важливо під час обговорення стендів 11 і 12.

СТЕНД 10 «ГОЛОВОЮ ДО СТІНИ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Історія, представлена на цьому стенді, реальна і показує долю Германа Людеркінга, який роками безуспішно намагався отримати статус жертви нацистської системи — як символічне визнання завданих йому страждань.
2. Біля ілюстрації № 5 розміщено QR-код, який відсилає на інформаційну довідку «Викрадені діти — забуті жертви»:

Німецьке суспільство довгий час не знало проблеми викрадених дітей, а установи та суди ФРН відхиляли їхні скарги.

Ситуація почала змінюватися завдяки Крістофу Шварцу, вчителю історії з Фрайбурга, що в Баден-Вюртемберзі. Він допоміг жертвам створити асоціацію Geraubte Kinder — vergessene Opfer («Вкрадені діти – забуті жертви»), щоб донести історію викрадених дітей до німецького суспільства та змусити німецьку державу до виплати компенсацій. Шварц також налагодив контакти з журналістами Deutsche Welle та Interia, які почали висвітлювати ці історії з 2017 року. У 2022 році Баден-Вюртемберг першим серед федеральних земель заявив про готовність виплачувати компенсації викраденим дітям, які проживають на його території.

СТЕНД 11 «СВІТ НЕ ЗАСВОЇВ УРОКІВ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. На ілюстрації № 2 дитина, яку виносять міліціонери, загорнута в синю пелюшку. Це символічне нагадування про долю Сашка — зі стенду 4 (і 8).
2. Мета цього стенду — показати масштаби явища викрадення дітей, яке відбувалося протягом XX століття практично на всіх континентах, і жертви цього злочину (як і діти, викрадені нацистами під час Другої світової війни) можуть жити поруч із нами сьогодні. Можливо, вони навіть не здогадуються про свою справжню історію.

СТЕНД 12 «ІСТОРІЯ БЕЗ ЩАСЛИВОГО КІНЦЯ»

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

1. Це спеціальний стенд, який має показати актуальність виставки ще виразніше, ніж стенд 11. За оцінками різних міжнародних організацій, за останні місяці росіяни могли вивезти з України багато тисяч дітей (йдеться про близько 600 тис. дітей – станом на жовтень 2022 року), щоб виховати їх у Росії як громадян цієї країни. Це надзвичайно трагічна історія, яка відбувається на наших очах.
2. Ілюстрація №3 є осучасненою версією ілюстрації №3 зі стенду 3. Вона свідчить про те, що історія може повторюватися.